

Dragan Božič

Rimski pisec Plinij starejši poroča, da so Kelti leta 387 pr.n.š. vdrlji v Italijo predvsem zato, ker jih je bil neki trgovec seznanil z izbranimi dobrotami rimske kuhinje. Grk Diodor pa pravi, da so se radi čez vsako mero nalivali z uvoženim vinom, ne da bi ga bili mešali z vodo. Bili so, skratka, ljubitelji okusne jedi in izbrane kapljice.

Kosti živali in zogleneli ostanki rastlin, izkopani na keltskih najdiščih pri nas, nam omogočajo, da si ustvarimo vsaj približno sliko o prehrani Keltov. Hranili so se z mesom domačih in divjih živali. Redili so zlasti govedo, svinje in ovce, lovili pa jelene, srnjad in divje prašiče. Ker kosti domačih živali po količini prekašajo kosti divjadi, lahko sklepamo, da je bila živinoreja pomembnejša od lova. Na Gomolavi so v plasteh latenske in zgodnje rimske dobe odkrili tudi kosti konja in domačih kokoši. Med živalskimi kostmi s tega najdišča jih le malo pripada pticam in ribam, kar pomeni, da sta lov na ptice in ribolov igrala manj pomembno vlogo. Seveda pa Kelti niso uživali samo živalske, ampak tudi rastlinsko hrano. Analiza zoglenelih rastlinskih ostankov, ki so jih našli v latenskodobnih plasteh Gomolave, je pokazala, da so tukaj gojili razen pirike še več drugih vrst pšenice, pa tudi ječmen, proso, oves, rž, grah, lečo, grašico in bob.

Za pripravo, hranjenje in serviranje jedi in pijač so Kelti uporabljali keramične in kovinske posode. K posodju pa bi lahko prišteli tudi lobanje ubitih sovražnikov, iz katerih so po pripovedovanju antičnih piscev pili Skordiski.

Keramične posode so Kelti sami izdelovali. To dokazujejo številne lončarske peči, odkrite tako v zahodni kot vzhodni skupini (npr. Spodnja Hajdina pri Ptujju, Gomolava), ki imajo običajno okroglo obliko in rešetko z okroglimi luknjami. Kovinske posode pa so Kelti na ozemlju Jugoslavije dobili od drugod. Morda so jim jih prinesli trgovci, morda so jih naropali na svojih številnih roparskih pohodih, morda pa so jih dobili v dar za zavezniško pomoč ali za dobre sosedske odnose.

Keramične posode Keltov odkrivamo arheologi v naselbinskih plasteh, v lončarskih pečeh ter v grobovih. V naselbinskih plasteh najdemo običajno pomešane črepinje različnih posod, ki nam jih le redko uspe

sestaviti v bolj ali manj cele posode. V grobovih pa najdemo cele posode, pa tudi take, ki so zaradi stoletnega pritiska zemlje popokale in jim šele v restavratski delavnici vrnejo prvotno obliko.

V posodah, odkritih v grobovih, so bile jedi in pijače, ki so jih dali umrlemu kot popotnico za pot na oni svet. Večje kose mesa so polagali kar prosto v grob. Kelti zahodne skupine so bili predvsem ljubitelji svinjine, saj so v grobovih običajno kosti krače ali deli lobanje domače svinje.

Keramika starejše železne dobe pri nas je bila izdelana v glavnem s prostimi rokami, deloma pa na počasni se vrtečem lončarskem vretenu. Kelti so s seboj prinesli pomembno novost – hitro se vrteče lončarsko vreteno, s pomočjo katerega so poslej izdelali večino keramike.

Keltsko keramiko lahko razdelimo na tri vrste: na *fino*, *slikano* in *grobno*, ki je bila za razliko od prvih dveh izdelana prostoročno.

Fina keramika je bila izdelana iz dobro prečiščene gline in ima gladko površino, ki je običajno temno ali svetlo sive barve.

Najbolj pogoste so velike dvokonične ali trebušaste vaze z izvihanim ustjem (sl. 26, 1.3), visoke dvokonične skodele, ki imajo prav tako izvihano ustje (sl. 26, 6), in skodele z uvihanim (sl. 26, 4) ali izvihanim (sl. 26, 5) ustjem. V več grobovih nedavno izkopanega keltskega grobišča v Dobovi je bil najden servis, sestavljen iz treh posod: vaze, visoke skodele in skodele. Posebna skupina fine keramike so posode z ročaji. Za zgodnje in srednje latensko obdobje pri nas so značilni kantarosi (sl. 26, 7). To so vrči z dvema ročajema, ki presegata ustje, in z votlo nogo. Deloma se navezujejo na oblike starejše železne dobe, deloma pa posnemajo helenistične primerke. Poznamo jih iz Kostolca, Beograda, Novega mesta, Brežic in od drugod. V poznolatskem obdobju jih samo v podonavski skupini zamenjajo vrči, ki imajo nizek vrat, vbočeno dno in dva visoka ročaja ter so večkrat okrašeni z vglajenim ornamentom (sl. 26, 9). Številni primerki so bili odkriti v tukajšnjih grobiščih (npr. v Beogradu) in naselbinah (npr. na Gomolavi). Tudi primerek iz Mengša, edini tak vrč iz Slovenije, ki ima na vratu vglajen cikcakast vzorec (sl. 36), je bil uvožen iz Podonavja,

kjer so v poznolatskem obdobju poleg opisanih dvo-ročajnih vrčev izdelovali tudi vrče z enim ročajem (sl. 26, 8). V tem času, to je v poznolatskem obdobju, poznamo lokalne oblike fine keltske keramike tudi pri Keltih zahodne skupine. Med keramičnim gradivom grobišča na Rojah pri Moravčah se pojavljajo čaše valjaste oblike z vodoravno narebrenim ostenjem (sl. 41), v grobovih v Mihovem in na Beletovem vrtu v Novem mestu pa so bili odkriti številni pokali, ki imajo ravno dno, konkavno usločen spodnji del in gladkega ali narebrenega zgornjega (sl. 40).

Najbolj pogost okras na fini keltski keramiki pri nas so gladka vodoravna rebra in ozki vodoravni žlebiči (sl. 26, 1. 3). Posamezne posode, predvsem iz zgodnjega in srednjega latenskega obdobja, so na ramenu okrašene z žigosanimi vzorci, največkrat s koncentričnimi krožci (sl. 26, 2). Žigosano keramiko so odkrili v grobovih v Kostolcu, Beogradu, Brežicah, na Rojah pri Moravčah in v latenskodobnih plasteh stiške naselbine. Pojavlja se tudi vrezan okras, npr. na kantarosu iz groba 41 s Karaburme v Beogradu (sl. 26, 7), in na enoročajnem vrču iz groba 2 z Rosi Čuprije, prav tako v Beogradu (sl. 26, 8). Kelti vzhodne skupine so v poznolatskem obdobju številne posode, zlasti vaze, skodele in vrče, okrasili z vglajenimi vzorci (sl. 26, 9). Najbolj pogosti so cikcak in snopi vzporednih črt, pojavljajo pa se tudi girlande in spirale.

Slikane posode (sl. 26, 13) poznamo predvsem iz grobov in naselbin vzhodne keltske skupine (npr. Beograd, Gomolava, Židovar). Pojavile so se šele v poznolatskem obdobju. Stene teh posod so tanke in običajno rdečkaste barve. Na belobarvni podlagi so naslikani z rdečo barvo razni vzorci, npr. vodoravni pasovi, mreža, cikcak.

Kot rečeno, so Kelti poleg fine in slikane izdelovali tudi grobo keramiko. Najbolj pogosta oblika so situlasti lonci z odebeljenim ustjem (sl. 26, 12), ki so pogosto okrašeni z metličastim ali glavničastim okrasom. Najdemo jih tako v srednjem (Mokronog, Osijek), kot v poznem latenskem obdobju (Beograd, Gomolava). Večkrat so izdelani iz grafitne gline, to je gline s primešanim grafitom. Grafitni lonci so bili precej bolj odporni proti ognju kot navadni.

V latenskih grobiščih v Kandiji in na Marofu v Novem mestu ter v Metliki v Beli krajini je bila odkrita groba, prostoročno izdelana keramika, ki se po oblikah navezuje na lončarstvo halštatske dobe.

V tako rekoč vseh naselbinah vzhodne keltske skupine, ki izvirajo iz poznolatskega obdobja, so poleg keltske grobe keramike odkrili tudi dačansko.

Glavne oblike so tako imenovana dačanska skodelica (sl. 26, 10), to je lijakasta skodelica s polkrožnim ročajem pod ustjem, in sodčasti lonci z glavničastim okrasom (sl. 26, 11).

Med keramičnimi keltskimi posodami na našem ozemlju jih nekaj zasluži, da jih podrobneje opišemo.

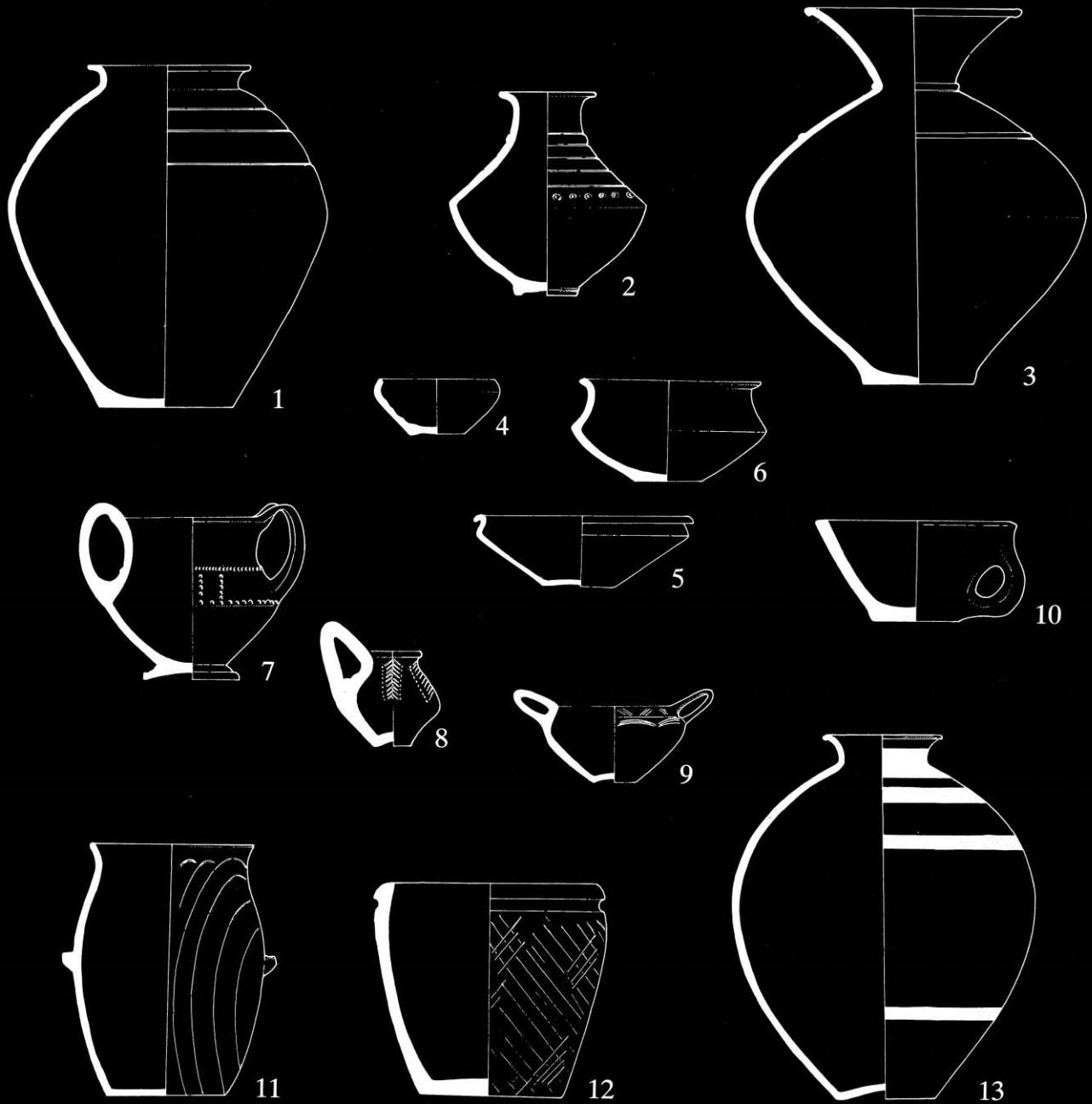
Vaza, odkrita nedavno v grobu G-3 982 na Pečinah pri Kostolcu, ima na ramenu enakomerno razporejene žigosane vzorce. Vsak je sestavljen iz osmih polj. V štirih poljih trapezaste oblike so po trije koncentrični krožci, v drugih štirih, ki so pravokotna, pa po en esast vzorec (sl. 11).

Na istem grobišču je bil odkrit dvokoničen vrč, katerega ročaj ima obliko štirinožne živali (sl. 57).

Kantaros, ki so ga našli v grobu 34 na Karaburmi v Beogradu (sl. X), ima votla ročaja, ki sta v zgornjem delu žal odlomljena. Okrašena sta s pokončnimi rebri, ki so šrafirana s tankimi vzporednimi črtami. Vmesna polja so deloma okrašena s šrafiranimi trikotniki. Na spodnjem delu ročajev in ramenu so vrste žigosanih trikotnikov, ki deloma sestavljajo vzorec s tangentami povezanih križev.

Ena najlepših posod latenske dobe pri nas je bila odkrita v grobu 40 v Kandiji v Novem mestu (sl. IX). Široka ročaja kantarosa sta okrašena z vegetabilnim vzorcem in spodaj ter zgoraj prehajata v živalski glavici. Spredaj in zadaj je sredi vratu za keltsko umetnost tako značilna odrezana človeška glava (tête coupée).

Od kovinskih posod, ki so jih uporabljali Kelti starejših dveh stopenj latenske dobe pri nas, poznamo zaenkrat samo dve. Obe sta bili odkriti v grobu 22 grobišča Karaburma v Beogradu. Gre za vedrico poljajčaste oblike (sl. 51), ki ima nizko stožčasto nogo in dva ploščata ročaja, ki sta vtaknjena v ataše s srčasto oblikovanim spodnjim delom, in narebreno skodelico. Medtem ko skodelico lahko primerjamo s podobnimi srebrnimi primerki iz bogatih tračanskih grobov v Bolgariji, so bile sorodne vedrice odkrite na širokem ozemlju od Bolgarije prek Madžarske do Italije. Ni še popolnoma jasno, kje je bila vedrica s Karaburme izdelana, najverjetneje pa v Grčiji ali na jugu Italije. S precejšnjo gotovostjo pa lahko določimo čas njenega nastanka: zadnja desetletja 4. stoletja pr. n.š. Zelo podobno vedrico so našli tudi v pred leti odkriti zakladni najdbi v Ošaničih pri Stolcu. Tudi ta ni verjetno nič mlajša, saj je bila v depojski najdbi ob nedvomno mlajših predmetih odkrita tudi skrinjica za nakit (sl. 79), ki je zelo podobna skrinjicama iz groba Filipa II. v Vergini. Vedrica s Karaburme je pomembna predvsem zato, ker spada grob Karaburma 22 v prvo stopnjo latenske dobe v jugoslovanskem Podonavju.

Upošteva je absolutno datacijo vedrice, lahko začetek latenske dobe pri nas upravičeno postavljamo že v čas okrog leta 300 pr.n.š.

V grobovih srednjelatenskega obdobja zaenkrat ni bilo kovinskih posod, pač pa jih je bilo obilo najdenih v poznolatskih grobovih, nekaj, običajno fragmentiranih, pa tudi v naselbinah tega časa. Gre za vedrice, ponve, zajemalke, cedila in vrčke. V grobu Karaburma 92 je bila najdena pivska garnitura: vedrica, ponev in zajemalka.

Številne vedrice situlaste oblike (sl. 27, 1) so našli v Kolpi pri Sisku. Te vedrice imajo običajno enostavne železne ataše, ena pa ima ataše v obliki dveh delfinov. Situlaste vedrice so bile tudi v grobu Karaburma 92 in Sotin 2. Pri Sisku so našli tudi vedrice valjaste oblike z vodoravnim ustjem (sl. 27, 6).

Ponve vrste Aylesford (sl. 27, 3) imajo nizek recipient, katerega ustje je trombasto razširjeno in okrašeno z motivom ribje kosti, ročaj, ki je ploščat in v preseku strehast, pa ima robnike in se zaključuje z esasto zanko z račjo glavo na koncu. Primerki s Karaburme so objavljeni (grob 21, 92 in še trije odlomljeni ročaji iz uničenih grobov), eno neobjavljeno pa hrani v Muzeju Srema v Sremski Mitrovici.

Zajemalke vrste Pescate (sl. 27, 2) so dvodelne. Recipient je v spodnjem delu okrogel, nato se širi poševno navzgor in zaključuje s skoraj navpičnim ustjem. Ročaj je vodoraven. Srednji del je sestavljen iz ene palčke in ene ali dveh podolgovatih ploščic. Na zadnjem koncu ima zapognjeno živalsko glavico, spredaj pa se razcepi v dva žična kraka, ki objemata grlo recipienta in sta na koncu zvitata. Večje število zajemalk te vrste so našli na Karaburmi, poznamo pa jih še iz Novoga mesta, Zmajevca pri Sotinu in Ajmane.

Za pretakanje nečiste pijače ali pijače, v kateri so se namakali različni sadeži ali zeli, so uporabljali bronasta cedila (sl. 27, 4). Po en držaj takega cedila so našli v Stični in Dalju.

Pijačo so pili iz bronastih vrčkov, imenovanih po najdišču Idrija pri Bači vrčki vrste Idrija (sl. 27, 5). Recipient ima obliko valja s konkavno vbočenim ostentjem, ročaj pa se zaključuje z atašo srčaste oblike.

Opisano bronasto posodje, ki je bilo po najdenih primerkih sodeč pri jugoslovanskih Keltih zelo priljubljeno, je nastalo v delavnicah Kampanije in severne Italije. Od tod pa ni prihajalo samo h Keltom, ampak tudi k drugim ljudstvom, živečim na ozemlju Jugoslavije v istem času.

Ne da bi želeli biti izčrpni, naj omenimo, da je bilo veliko bronastih posod odkritih na najdiščih idrijske skupine (Idrija pri Bači, Reka pri Cerknem, Volarje), in sicer vedrice situlaste in valjaste oblike, ponev vrste Aylesford, zajemalka vrste Pescate, vrček vrste Idrija in cedilo.

V keramični ročki, izkopani v Tržišču pri Cerknici, so ležali trije ročaji. Dva pripadata vrčkoma vrste Idrija, eden pa ima na koncu atašo v obliki moške glave. V Nezakciju v Istri so odkrili več fragmentov bronastih posod, med njimi sta najmanj dva ročaja ponev vrste Aylesford. Fragmenti ponev vrste Aylesford in vrčkov vrste Idrija so bili izkopani tudi na Debelem brdu pri Sarajevu.

Da so bili tudi pri keltskih sodobnikih v veljavi podobni pivski običaji kot pri Keltih, lahko sklepamo tudi na podlagi bronastega posodja, odkritega v grobovih Makedonije in Dardanije.

Na Trebeniškem Kalu ob Ohridskem jezeru so odkrili vrček vrste Idrija, ročko vrste Kelheim (sl. 83) z ročajem, ki ima atašo v obliki Silenove maske (podobno ročko so našli pred kratkim v Ajmani v Djerdapu) in dva kotlička, ki imata po dva ročaja polkrožne oblike, vtaknjena v cevast zgornji del ataš, katerih spodnji del ima obliko palmete. Enak kotliček je bil odkrit tudi v bogatem grobu v Ždancu pri Skopju skupaj s predmeti, ki spadajo v drugo polovico 4. stoletja pr.n.š. En vrček vrste Idrija poznamo tudi iz Romaje na Kosovu.

Naštete poznolatske posode iz bronca so izdelovali v 1. stoletju pr.n.š. Ker so bile odkrite v grobovih in naselbinskih plasteh zadnje stopnje latenske dobe pri nas, moramo to stopnjo, ki je na zahodu imenovana Novo mesto – Beletov vrt, na vzhodu pa Beograd 3, absolutno datirati v zadnje stoletje stare ere.

